

SLÁVKA KUBÍKOVÁ

KROTITELIA DISPLEJOV

AKO VYCHOVAŤ DEŤI, ABY ZVLÁDLI DIGITÁLNY SVET

KONZERVATÍVNY
DENNÍK POSTOJ

BRATISLAVA 2019

SLÁVKA KUBÍKOVÁ

KROTITELIA
DISPLEJOV

AKO VYCHOVAŤ DETI, ABY ZVLÁDLI DIGITÁLNY SVET

MIŠKOVI A KRISTÍNKE

Vydanie tejto knihy podporili:

Krotitelia displejov

Ako vychovať deti, aby zvládli digitálny svet

Copyright © Slávka Kubiková

Ilustrácie © Lukáš Dubay

Slovak edition © POSTOJ MEDIA, s. r. o., 2019

ISBN: 978-80-89994-13-7

OBSAH

ÚVOD	11
ČASŤ 1. DISPLEJE VS. ĽUDIA	21
KAPITOLA 1. MÔŽU ZA TO LOVCI A ZBERAČI	25
KAPITOLA 2. SMUTNÝ PRÍBEH O VESELEJ CHEMIKÁLII	37
JURAJ HOLDOŠ: KEBY SME BOLI ŠŤASTNÍ A ŽILI ZMYSLUPLNE, ZÁVISLOSTI BY NÁM NEHROZILI	49
KAPITOLA 3. AKO FIRMY HEKLI ĽUDSKÚ POZORNOSŤ	63
ČASŤ 2. AKO SA TO MÔŽE SKONČIŤ	87
KAPITOLA 4. KONIEC NÁMAHY, KONIEC TVORENIA	91
IVAN JURÁŠ: ŽIJEME V DIGITÁLNO M VEKU, ALE NIE SME DIGITÁLNE BYTOSTI	133
KAPITOLA 5. KONIEC KONVERZÁCIE, KONIEC BLÍZKOSTI	145
KAPITOLA 6. KONIEC SAMOTY, KONIEC ŠŤASTIA	165
MARTIN STRÁNSKY: DISPLEJE MENIA ĽUĐOM MOZGY	183
ČASŤ 3. AKO SI PORADIŤ S DISPLEJMI	195
RADA ČÍSLO JEDEN: NESTRÁCAJTE DETI	199
RADA ČÍSLO DVA: DAJTE DEŤOM ZDRAVÝ ZÁKLAD	217
RADA ČÍSLO TRI: BUĐTE VZOROM	233
RADA ČÍSLO ŠTYRI: BUDUJTE CHARAKTER	247
RADA ČÍSLO PÄŤ: DÁVAJTE DEŤOM HRANICE	259
RADA ČÍSLO ŠEŠŤ: ROZPRÁVAJTE SA O MĚDIÁCH	305
MARTINA VAGAČOVÁ: NAŠIM DEŤOM SA STALO TO, ŽE NEMAJÚ DETSTVO	329
EPILOG	349
POĐAKOVANIE	355
BIBLIOGRAFIA	357

ÚVOD

Na brehu rieky sedela mladá žena. Cítila zmätok. Nevedela, čo si má o tom myslieť. Kde sa to ocitla?

Bolo to, ako keď sa hrdina filmu cez časový stroj dostane do inej epochy. A diví sa.

Tak aj táto žena. Dlhé mesiace, vlastne roky, bola na materskej – ehm – dovolenke v zastrčenej dedinke. Niežeby nikdy nechodila medzi ľuďmi, s mnohými sa stretávala často, ale bol to v podstate len jeden druh ľudí. Mamy s malými deťmi, rodiny. A ako to už na materskej často chodí, večerné labzovanie po meste, vymetanie barov a nočné diskotéky sa diali presne v nulovom množstve.

Takto prešlo pár rokov a mladá žena si povedala: stačilo. Aj matka má právo zažiť „nočný život“. No, aby sme to zas neprehnali, nešla von úplne v noci, skôr podvečer, a nie do barov, len na prímestskú pláž k Dunaju. Zapadajúce slnko sa odrážalo od hladiny, do toho žiaril osvetlený hrad, no proste nádhera. Nebo posiate hviezdami a breh rieky mladými ľuďmi, ktorí si atmosféru letného večera prišli vychutnať tiež.

Keď sa však žena prizrela bližšie, nikto z nich – možno ich tam bolo na malom kúsku trávniku za dvadsať – atmosféru nevnímal. Nevníмали vlastne nič, ani hrad, ani rieku, ani človeka, čo sedel vedľa nich. Všetci do jedného hľadeli do mobilov. Žijúc dovtedy pár rokov vo svojej matkovskej bubline, ostala žena z tej scény vykoľajená. Hľadala kamery, či to nie je náhodou súčasťou nejakého filmu alebo scény z reklamy.

Ale nie. Bola to realita. Alebo presnejšie povedané: *masový únik pred realitou*.

Priznám sa. Tá zaskočená žena som bola ja, scéna na brehu Dunaja s desiatkami duchom neprítomných mladých ľudí voľne uložených na trávniku bola mojím okamihom precitnutia. V ten večer som sa zobudila do digitálnej éry. Zakaždým ma to síce ešte trochu prekvapí, ale pomaly som si na podobné výjavy zvykla. Nie sú zriedkavé. Ľudia namiesto obdivovania krás sveta či hľadania si do očí preferujú žiarenie malej plochej vecičky. (Neskôr som si aj ja kúpila smartfón, prihlásila sa na facebook a hneď sa mi všeličo objasnilo.)

Dvojica v kaviarni, on a ona, spoločné raňajky pred prácou. Ona hrá hru na tablete, on skroluje facebook. Partička tinedžerov

v parku, nerozprávajú sa, len si ukazujú, čo majú na telefónoch. Oteckovia, ktorí v zriedkavých chvíľach, keď im je zverené zobrať dieťa do parku, popri tom, ako krpca istia na preliezke – ťukajú do videohry. A maminky, ktoré na naliehavé detské otázky neodpovedajú, lebo sú práve uprostred zaujímavejšej konverzácie. Na mobile.

A deti... ach, deti. Prikované k obrazovkám na nočníkoch aj v kočíkoch, v škôlkach, doma, v reštikách aj na ihriskách. Bezhlava zaľúbené do displejov. Lovestory sa začína v podstate narodením a rokmi sa zintenzívňuje. Vrcholí v tinedžerskom veku, decká trávia pred obrazovkami päť-šesť hodín denne, a mnohé aj viac.

Podobné príbehy vidno všade okolo. Dejú sa vo veľkom.

To preto, lebo žijeme vzrušujúce časy. Sme priamymi svedkami zásadnej technologickej zmeny, digitálnej revolúcie, podobnej vynálezu auta či elektriny. Spoločnosť sa vďaka internetu do vrecka radikálne mení. Je čoraz ťažšie si spomenúť, že len päť-desiat rokov dozadu sa ľudia hrali, vyrastali, schádzali, rozchádzali, rodili, umierali, milovali, nenávideli – bez mobilov.

Vyvoláva to otázku. Podstatnú, esenciálnu, zásadnú, významnú otázku:

No a?

Ináč povedané: čo to znamená pre človeka? Mení sa niečo podstatné v ľuďoch, a ak áno, k lepšiemu, alebo k horšiemu? Máme sa báť, keď naše deti prepadajú displejom?

Tieto otázky nie sú ničím novým. Priniesla ich akákoľvek väčšia či menšia technologická zmena v histórii.

Okolo nových technológií vždy nastáva *panika*. Stavím sa, že Gutenberg s Teslom a Jobsom v nebeskej krčme rozoberajú práve toto. Ako sa ľudia báli. „Vraj, čo to spraví s hodnotami,“ plieska sa po stehne vynálezca knihtlače. „A so vzťahmi, a so spoločnosťou,“ hurónskym smiechom mu kontruje Tesla. „A čo s našimi deť...“ načína vetu Jobs a vtom si spomenie, ako sám svojim deťom iPady zakazoval. Tak si len trošku odkašle a zmení tému.

„A všimli ste si, že dnes Šéf zase nasnežil? To budú mať na zemi kalamitu...“

Okrem paniky však prinášajú nové technológie aj *nádeje*. Tie v prvom rade. Veď to je hlavný dôvod, prečo ich niekto vymyslel aj prečo ich niekto zanietene šíril. Obávam sa však, že o nádejach sa vynálezcovia v nebi až tak často nezmieňujú, mohlo by sa im totiž stať, že by sa museli smiať sami zo seba. Ako si mysleli, že knihy, rádiá, telky a laptopy zachránia svet. Že keď ich budú ľudia mať, tak sa povznesú, budú konečne šťastní. Problémy, chudoba, hlad, závisť, nenávisť, bolesť, nešťastie... vymiznú.

Nech si v nebi klebetia, o čom chcú, my tu na zemi medzičasom potrebujeme zistiť, či sa o svoje deti visiace na mobiloch máme báť, alebo nie. Lebo existujú situácie, v ktorých je panika z nového namieste. Tak, ako neplatí, že všetkého nového sa máme báť, neplatí ani, že všetko nové je neškodné.

V histórii pravidelne nastávajú obidve situácie: strachy z nového sa ukážu ako neopodstatnené – ako napríklad pri kníhtlači –, ale tiež sa stáva, že nádeje sa nepotvrdia. Mnohé vynálezy sa neuchytia, ich zoznam je dlhý a nájdu sa medzi nimi poriadne bizarné kúsky: plavky z dreva, vysúvací klavír, na ktorom sa dalo hrať poležiačky, a okenné klietky na deti.

Detské klietky sa pripevňovali zvonku na okná, aby sa deti mohli nadýchať čerstvého vzduchu.

Iné vynálezy prerazia, prežijú roky, ba celé desaťročia, no počiatkové uveličenie dostane neskôr frčku do nosa. Prikladom môžu byť chemické postreky proti komárom alebo azbest v elektroinštalácii. Mimochodom, vedeli ste, že na prelome devätnásteho a dvadsiateho storočia sa dal kokain kúpiť v lekárni ako ibuprofén?

Skeptik, ktorý nad vynálezmi kokainu, detských klietok či azbestu krútil hlavou, sa tiež stretával s výhradami: „Potrebuješ prekonať svoj strach.“ „Neboj sa nových vecí, prinášajú pokrok.“ „Nebud' negativista, uvoľni sa trochu!“ No dnes vieme, že tento skeptik si výčitky nezaslúžil. Mal väčší nadhľad ako tí, ktorí sa na novoty nekriticky vrhli.

Ako to teda je s digitálnymi technológiami? Sú hrozbou, či príležitosťou? Škodia, neškodia? Máme sa báť, alebo tešiť?

Oboje.

V tejto knihe zaznie veľa argumentov, prečo je rozumné dávať si na túto tému vo výchove pozor. Digitálne technológie zďaleka nie sú neškodné. Keď ich človek nemá pod kontrolou, ubližujú aj dospelým. Pre deti môže byť ich bezbrehé neregulované používanie katastrofou. To je fakt.

No nie je to celá pravda o technológiách. Majú ešte tú druhú, skvelú stránku. Internet ponúka úžasné možnosti – a každý, kto chce, môže z nich ťažiť. Autorom minulej generácie by zrejme trvalo celé roky napísať knihu, akú práve čítate. Dnes sa to dá podstatne rýchlejšie – vďaka internetu.

Problém s digitálnymi technológiami je len jediný – *človek a jeho vôľa*. Aby sme dokázali využiť nekonečné možnosti, ktoré nám digitálne médiá prinášajú, potrebujeme byť sami v sebe uprataní. Mať jasno v prioritách, vo vzťahoch, v sebe. Skrátka, potrebujeme vedieť, kým sme a kam ideme. A nielen vedieť, ale aj podľa toho konať.

Takéto nastavenie nám pomôže odolať nástrahám digitálneho sveta: rozptýleniam, povrchnostiam bezúčelnej zábavy, mrhaniu času, pseudovzťahom a pseudoosvieteniu, ktoré sa na nás *cez displeje* rinú popri hlbokých vedomostiach a kvalitných umeleckých dielach. No to sa ľahko povie, ale dosť ťažko urobiť.

Vyžaduje to veľmi vysoký stupeň *zrelosti*. A k nej sa človek ne-prepracuje zo dňa na deň. Naším deťom bude trvať roky, možno celé desaťročia, kým sa k nej dostanú – a ak sa to stane, bude to veľká vec.

Ak sa to však podarí a vychováme zo svojho dieťaťa človeka so solidným osobnostným základom, vtedy ho možnosti digitálneho sveta môžu vystreliť na mesiac a ešte ďalej. Dodá mu to lepšie krídla ako Red Bull, umožní mu to veci, o ktorých sa ani neodvažovalo snívať.

Má to však jeden háčik. Vysnívaný scenár každého rodiča, v ktorom dieťa z digitálnych technológií vyťaží len to najlepšie, má takúto postupnosť: najprv zrelosť v realite, potom poklady digitálneho sveta. Je to zákonitosť, fakt, ktorý sa nedá nijako obísť. Je taký dôležitý, že to napíšem ešte raz:

Najprv zrelosť v realite, potom poklady digitálneho sveta.

Táto zákonitosť však nie je nová. Je to starý príbeh, opakuje sa v rozprávkach od večných vekov. Hrdina získa poklad – princeznú, kráľovstvo, bohatstvo, šťastie –, až keď prekoná cestu plnú prekážok. Zradnosť digitálnych médií spočíva v tom, že hoci sú plné pokladov, zároveň znemožňujú cestu. Rozptyľujú dieťa od dospievania, práce na sebe, prekonávania prekážok, skrátka, od cesty, ktorú má prejsť.

Je to ako v príbehu o Snehovej kráľovnej. Gerda sa na svojej misii vyslobodenia Kaya z ľadového kráľovstva zatúla do záhrady k čarodejnici. Podľahne kúzlam a zabudne sa tam. Lebedí si v záhrade, bez starosti a bez námahy, zdanlivo šťastná. Že má dôležitú úlohu, na to zabudla. (Ako vieme, Gerda sa, našťastie, spamätá a celé to dobre dopadne.)

Presne tak je to s deťmi. Ich detstvo je dlhé a sú na to dobré dôvody. Majú v ňom prejsť dlhú a náročnú cestu. Spoznať samého seba (a samého seba si aj obľúbiť), objaviť svoje talenty (a svoje slabosti), naučiť sa vychádzať s inými ľuďmi, pochopiť zákonitosti vzťahov, získať dosť sebavedomia a vôle na presadenie svojich vízií... Je toho naozaj dosť.

Nič z toho sa však nedá naučiť nekonečným skrolovaním displeja mobilu, obľúbenou a vo veľkom vyhľadávanou aktivitou

dnešných detí. A nemajme ilúzie, že deti na tých mobiloch robia nejaké hodnotné aktivity – slovenské deti drvivú väčšinu času za mobilmi trávajú na sociálnych sieťach, četoch a hrách.¹

Deti, skrátka, veľkú časť detstva premrhávajú čvachtaním sa v plytčinách digitálnych médií, v ktorých okrem trápnych povrchností nezriedka stretávajú poriadne temné veci – násilie, porno, sexuálnych predátorov, divné názorové bubliny, pochybné životné vzory.

Je to problém. Čo s ním?

Môžeme dúfať, že ho niekto nejako vyrieši. Tak, ako sa to novým technológiám v dejinách dosť často stáva. Že po vlne všeobecnej eufórie príde mierne vytriezvenie a nájdú sa spôsoby, ako riziká zregulovať. Rakovina na obálke od cigariet či pásy v aute sú toho príkladom.

A zdá sa, že tam to momentálne smeruje aj s digitálnymi technológiami. Debata o potenciálnych rizikách internetových médií naberá v odborných kruhoch na intenzite. No kým sa to celé utrasie a niečo z toho vyzide – Google s Applom a Facebookom sa spamätajú a zabudujú do svojich programov „brzdy“, v spoločnosti sa vykryštalizujú nové normy, školy spustia osvetové predmety, štát presadí nápomocné zákony –, našim deťom pribúdajú mesiace a roky.

Preto by som sa na to nespoliehala. Je lepšie vymyslieť svoj vlastný bezpečnostný pás ako čakať, kým ho nariadi zákon. Je to teda predovšetkým úloha nás rodičov. My sa potrebujeme stať *krotiteľmi displejov*, aby to neboli naše deti, na ktorých si spoločnosť odskúša účinky digitálnych technológií v celom spektre a rozsahu.

Každý dobrý krotiteľ potrebuje rozumieť tomu, čo krotí – čo to je, ako sa to správa, v čom je to prínosné, v čom, naopak, rizikové. A potom poznať stratégie, ako na to.

Držite v ruke knihu, v ktorej sa všetko toho dozviete.

Má dvanásť kapitol, ktoré sú poprepletané rozhovormi. Prvá časť sa venuje tomu, ako technológie pôsobia na ľudí, a teda aj na deti. Čo je za ich neodolateľnosťou?

V druhej časti sa dozviete, čo sa môže stať, keď potreby, ktoré si človek desaťtisíce rokov naplňal klasickým offline spôsobom, presunieme do internetového priestoru.

V poslednej časti knihy ponúkam riešenia. Je totiž jasné, že bez ohľadu na to, či sme technooptimisti alebo technopesimisti, deti budú s digitálnymi technológiami žiť celý svoj život. Potrebujeme ich na to pripraviť tak, aby to zvládli.

A v tom vám pomôže táto príručka pre krotiteľov displejov.